

על שירות הסירה ועדשת המיקרוסקופ: דונה הראווי

בין ביקורת לפוסט-ביבורת*

יוני ליבנה

בחורנו לכלול בಗילוין זה מאמר מתורגם מאת הת'ר לאב, המPAIR פנים מוכחות פחות בעבודתה של דונה הראווי – תאורתיקנית ומקורת פמיניסטית רבת-תחומית. החיבור שזכה לתהודה הרחבה ביותר מבין כתבה של הראווי, והיחיד שתורגם עד כה לעברית, הוא ככל הנראה "מניפסט לסייבורג",⁴ המציגים באופן מובהק ופרוגרמטי כיצד הראווי בוחנת ומייצרת קשרים בלתי צפויים בין תאוריות המגדר, המעד, המדע והטכנולוגיה – בעודה נעה בין ביקורת תרבויות, ניתוח פוסט-סטראוטורליסטי של קטגוריות חברתיות ומחווה ל'אנרכ המדע הבדיוני. המnipסט היה גם מקור השראה לדינה של מורה בשירותה של אפרת מישורי, הנכלל בಗילוין זה.⁵ אך מאמרה של לאב מתמקד בעבודות אחרות של הראווי, משנות השמונים והתשעים של המאה העשרים, שבוחן חקירה מכיוון פמיניסטי ואנטטי-גזעני את המושג ההיסטורי והתרבותי "אובייקטיביות מדעית". העניין שלנו במאמרה של לאב הוא במתה העולה ממנה בין ביקורת לפוסט-ביבורת, כשם הספר שבו נכלל,⁶ וככל הדיוון העכשווי במושג הביקורת והמחשבה שאחריה. דיוון זה קשור גם, כמובן, בניסיון ביקורת הספרות בשנים האחרונות לשוב ולהתמקד בפני השטה של הטקסט הספרותי ובמשמעותו החומריות, בניגוד לקריאה הפרשנית הסימפוטומית שליטה בביבורת הספרות בעשורים האחרונים של המאה הקודמת, שהציגה מודל עמוק דו-שבטי של

* מחבר המאמר מודה לקרן עזריאלי על התמיכה ועל ההשתתפות בתוכנית עמיית עזריאלי.
דונה הראווי, "מניפסט לסייבורג: מדע, טכנולוגיה ופמיניזם סוציאליסטי בשלבי המאה העשרים",
4 מאנגלית: מריאנה בר, למוד פמיניזם: מקראה: מאמרדים ומסמכים יסוד במחשבה פמיניסטית,

دلית באום, דיליה אמיר, רונה בריר-גארב, יפה ברלוביץ', דבורה גריינמן, שרון הלי, דינה חרובי
ויסילביה פוגל-ביז'אי (עורכות), תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 2006, עמ' 326-277.

5 מורה אורה, "לב אחד שבור / בלב אחד שלם": מופעים סייבורגיים בשירות אפרת מישורי", כאן,
.287 עמ' 6

Heather Love, "The Temptations: Donna Haraway, Feminist Objectivity, and the Problem of Critique", Elizabeth S. Anker and Rita Felski (eds.), *Critique and Postcritique*, Durham: Duke University Press, 2017, pp. 50-72

הטקסט, וביקשה לחשוף את המazio מתחת לפני השטח, את מה שהודח ווהוצפן בטקסט – מודל המזווהה בעיקר עם פרידריך ג'יימסן.⁷

הת'ר לאב, חוקרת ספרות ותאורטיקנית קוירית, טוענת שצורת הפרשנות המורכבת והדינמית המתגלה בעבודתה של הראווי – בחיבורים כמו *Primate Visions* [להלן: "צפיות של פרימטים"], *"Situated Knowledges"* [להלן: "דיעות ממוצבות"] ו-*"Modest_Witness@Second_Millenium"* [להלן: "עדת צנואה"] – ספק נזנחה ונשכח, ספק הובנה באופן חלקי ומכליל.⁸ במאמרה לאב מציעה דיוון אינטלקטואלי מוחדש של הארווי, המגיב בין היתר להתקובלותה בשדה המחקר הפמיניסטי. שם הראווי נתפסת כמבקרת פוטו-מודרנית של ידע מדעי, וכמי שהסירה את המסווה האידיאולוגי מעל המעד השקווי, הניטרלי והסמכותי של אובייקטיביות מדעית, כמנגנון פיקוח מתעלמות משאיפתה המוצחרת של הראווי לנוכח גרסה פמיניסטית של אובייקטיביות, שאינה מסתפקת בכלים של ניתוח תרבותי, אידיאולוגי או לשוני, אלא מאמצת גם ערכיים ופרקטיקות של התבוננות הקרוביים מאד לזו המדעית. התעלמות הביקורת מן החתירה של הראווי לנוכח גרסה פמיניסטית של אובייקטיביות היא, לפי לאב, המכחשה אירונית לכנעת הביקורת ל"פתיותם" שהראווי תיארה כמלכודת אינטלקטואלית ואנגלית: ניסיון להכפיל מציאות עשרה, מתחווה וחסרת יציבות לכדי קוד פרשני אחד.

הראווי, על פי לאב, גיבשה לעצמה צורת התבוננות אמביוולנטית, המשלבת ביקורת ודאגה, היענות וקריאת תיגר, גם ביחס למושא הניתוח וגם ביחס לכלי הפרשניים ששימשו אותה – עצמה כמבקרת הידע המדעי. לאב מבקשת לקרויא מעוד לעיניה של הראווי את הפלמוס העכשווי בשאלת הביקורת המוסיקתית חוקר ספרות ותרבות בשנות האלפיים. בעידן הנוצחי, שבו הקריאה הביקורתית מותקפת כצורה הרסנית ומקטבת של מחקר, שבו פרשנות عمוק אידיאולוגית של אובייקטיבים ושותות תרבותיים מתוארת כצורה פרנוידית או קונספירטיבית של ניתוח והפקת משמעת,⁹ לאב מתבוננת באופן שבו

⁷ כתבת העת *Representations* הקדיש גילון מיוחד לדין במתודות לקריאת "פני השטח" (Surface) כחלופה לקריאת סימפומטומית: *The Way We Read Now*, special issue, *Representations* 108, 1 (Fall 2009) (תרגום מאמר הפתיחה מאת עורכי הגילון ואו, סטיבן בסט ושרון מרקוס, "קריאה של פני השטח: מבוא", מאנגלית: שגב עמוס, אוז: כתבת נט לטפרות ולתיאוריה 9 (סתיו 2019), עמ' 42-17).

⁸ Heather Love, *Feeling Backward: Loss and the Politics of Queer History*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2007; Donna Haraway, *Primate Visions: Gender, Race, and Nature in the World of Modern Science*, New York, NY: Routledge, 1989; Donna Haraway, "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective", *Feminist Studies* 14, 3 (Fall 1988), p. 578; Donna Haraway, "Modest_Witness@Second_Millenium", *FemaleMan©_Meets_OncMouse™: Feminism and Technoscience*, New York, NY: Routledge, 1997, pp. 23-39

⁹ ראו, איב קוסטופסקי סדג'ווק, "קריאה פרנוידית וקריאת מאחה, או: אתה כל כך פרנויד, אתה בטוח חושב שהמסה הזאת היא עלייר", מאנגלית: מאייה מיכאל, אוז: כתבת נט לטפרות ולתיאוריה 9 (סתיו 2019), עמ' 145-173.

הרואוי תיארה, בדיעבד, את המשבר שנקלעו אליו לימודי המדעים והטכנולוגיה כshedah של מחקר ביקורתית, ומפרשת אותו כהקדמה לשיח הפוסט-ביקורת במדעי הרוח. לדבריה, הרואוי מארה את הנזק הטמון בהיכרותו של ניוח ביקורת של ידע מדעי ופרקטיקה מדעית – ניוח שבסיסו עמדת ספקנית המקבלת פנים נוקשות ודואומטיות, שאינה מסוגלת לדון עוד במשמעות ובעובדות. לפי הרואוי, זהה ביקורת התקופת ומעירעת את עצמה. היא כותבת:

יצאנו לדרך בשאיפה לפתח כלי עצמאי של דה-קונסטרוקציה; התכוונו להעמיד ל מבחן את טיעוני האמת של המדע כמעין גוף עזין, כאשרanno מעצימים על היחודיות ההיסטורית והרדיקלית – ומשום כך על מה שנתנו לוינוח – בכל שכבה בклиפת הבצל של הבניות מדעיות וטכנולוגיות. והינה, בסופו של דבר, אנחנו מעצימים עצמנו במצב אפיסטטומולוגי דמו טיפול בנזעי חשלמ¹⁰: במקום שתפתחה בפנינו הדרך לשולחן הימורים הקיימים, לאותה תחרות של הטלת ספק באמיות מוסכמת, אנחנו מונחים על שולחן הנזוחים, סובלים מהפערת ריבוי אישיות שהמתנו על עצמנו.¹¹

לאב משווה בין הרואוי ובין ברונו לאטור, הפילוסוף, הסוציאולוג והאנתרופולוג שכעבור שני עשרים, במהלך דומה, לכארה, היכה על חטא ביחס למודעה הביקורתית שהוא עצמו ביסס כחוקר מוביל בתחום לימודי המדע והטכנולוגיה. במאמרו וב-ההשפעה "Why Has Critique Run Out of Steam?"¹² תיאר לאטור את המבויה הסתום שהגיעה אליו הביקורת כמתודה אנליטית וכעמדה אתית, לנוכח משבר האקלים והשיח הקונספירטיבי בקשר להתחומות הגלובליות בעובדה מדעית.¹³ לאטור מזכיר בהקשר זה את שמה של הרואוי כמי שהקדימה לנשח את הוצרך בкли תיאור ופרשנות שיחילף את הניתוח הביקורתית של ידע מדעי, ושבמוקם לשורת מהלך של ערעור וחשיפה אידיאולוגית יסיע לחוקרים מדיסציפלינות נפרדות להגן על מושא המחקר שלהם ולדאוג לו. לשם כך מציע לאטור להניח ליריבות ההיסטורית בין מדענים, הומניסטים וחוקרים חברתיים. לאב משתייכת לזרם חוקרי הספרות והתרבות שנענו לкриיאתו של לאטור ותרגמו אותה להקשר ספרותי. בשני מאמרים מוקדמים יותר היא נעה בכתיביו מראשית המאה ה-21 כדי להציג חלופה לנורמות של קריאה צמודה ופרשנות עמוקים. מתודת הקריאה הספרותית שלראב מציגה פתוחה להשפעות סוציאולוגיות של התבוננות וניסיות, ומציעה תפיסת פרשנית נטולת עומק מטפיizi של השדה התרבותי, שבו כל מרכיביו – האנושיים והבלתי אנושיים, הtekstualים והחברתיים, הטכנולוגיים והמוסאים – ניצבים על

¹⁰ Haraway, "Situated Knowledges" לעיל, עמ' 578. התרגומים כאן ולאורך כל המאמר שלי, אלא אם כן צוין אחרת, י"ל.

¹¹ Bruno Latour, "Why Has Critique Run Out of Steam? From Matters of Fact to Matters of Concern", *Critical Inquiry* 30, 2 (Winter 2004), pp. 225-248

אותו מישור של ממשות וחסיבות אונטולוגית.¹² במאמרה הנוכחית לאב אומנם קוראת את הרואוּי בראוי הנקודות המרכזיות שלאטור מעלה, אך הפעם היא עושה זאת מתוך ביקורת כלפי עמדתו הפוסט-ביבורתית שלआטור, כשהיא מצביע על הפערים העקרוניים והסגנוניים בינו ובין הרואוּי: באופן שבו הם מגדרים את מקומם של פולמוס ויריבות אינטלקטואלית בשדה המחקר; ובאופן שבו הם מנשיכים את הקשר שבין טבע, מדע ומגדר.

כאמור, לאטור הצבע על השיח האנטי-מדעי שאימצאו חוגים שמרניים בימין האמריקני כתולדה – או גרסה וולגנית – של המתוּה שהוא-עצמם עז לבסס ולפתח כסוציאולוג ואנתרופולוג.¹³ עשרים וחמש שנה לפניו ביצעה הרואוּי מהלך דומה של ביקורת עצמית, וגם היא הסתיימה מ"אמצעי הניתוח החומציים של השיח הביבורתי"; אולם כלים תאורטיים המהילשים את עצם האפשרות לנחל שיח פוליטי ודמוקרטי העוסק במציאות, באמת ובעובדות. "הסרנו את המסווה מעל דוקטריניות האובייקטיביות", היא כתובת ב"ידיעות ממוצבות":

אבל מה שביספו של דבר יצרנו הוא עוד תירוץ אחד לא ללמידה פיזיקה פוסט-ניוטונית, עוד צידוק אחד לזנוח אוטן פרקטיקות פמיניסטיות נושנות, שלמדו אותנו לתקן בעצמנו תקלות ברוכב. אלה בלבד רק טקסטים, או תנו אותם בחזרה לבחורים.¹⁴

הרואוּי, טוענת לאב, הזרירה מצורה מודולדת ונסוגה של ביקורת פמיניסטית המפנה עורף לידע מדעי וטכנולוגי, אך בסופו של דבר בכך היא משארירה על כנמ את יחסיה הכוון המגדריים. עם זאת, הרואוּי גם בקירה את העיורון האתני, המגדרי והמעמידי המתגלה בתפיסת האובייקטיביות המדעית כהתבוננות חסרת גוף שאינה מעורבת במציאות. הביקורת הזאת מהדחתת גם בשאייפה לתרגם לחשוף פמיניסטי סגולות מדעיות של התמדה, מחויבות, מיקוד וקונקרטיות, המתגמלות אף הן בפרקטייה של תצפית וניסוי. זוהי נקודת משמעותית לפי לאב, מפני שהיא מAIRה גם את הסכנה ההפוכה הטעונה בהצעה המאוחרת שלआטור: הפניות עורף למתוּה הביבורתית, המתבססת על אפיון צר ומשמעותו שלה כעמדה אידיאולוגית.

אכן, הרואוּי התנגדה לרטוריקה הולחנית האופיינית לזרם המרכז'י בשדה לימודי המדעים (ובין היתר, לאטור, לעצמו בעבודותיו המוקדמות), המתבססת על עולם דימויים של קרובות ובריות, ניצחונות וتبוסות, שמוטכם מגיחה תאוריה דומיננטית המבלט

Heather Love, "Close but not Deep: Literary Ethics and the Descriptive Turn", *New Literary History* 41, 2 (Spring 2010), pp. 371-391; Heather Love, "Close Reading and Thin Description", *Public Culture* 25, 3 (71) (September 2013), pp. 401-434

13 בדומה לכך, גם חבר קובל על כך ש"פוליטיקת הזהויות", שהיא שותף לניסוחה בביבורת הספרות והחברה הישראלית, נצלה בזיה ימיןן באופן שוויות את משמעותה. חנן חבר, "נגד פוליטיקת הזהויות ומעבר לה: בעקבות קרול ג'ייקובס על הפסיכנתר", מכאנן ז' (ספטמבר 2017) (2017), עמ' 443-453. וראו גם מאמרה של קרול ג'ייקובס, "לגנץ בפסיכנתר של ג'ין קמפניו: ביצוע פוליטי", מאנגליות: ניר קדם, מכאנן ז' (ספטמבר 2017) (2017), עמ' 414-442.

.578-577 Haraway, "Situated Knowledges" 14

מעמד סמכותי של עובדה. עם זאת, אומרת לאב, הראווי מעולם לא ויתרה על המתוודה העיקרית של לימודי המדעים. המעקב אחר התהווות הידע המדעי והטכנולוגי כתהlixir מטראלי היה, מבחןתה, כל-רב-ערך לדין בהבניות המגדיר והגוזע כקטגוריות חברתיות. בニיגוד לआטור המאוחר, טוענת לאב, הראווי מעולם לא קידשה תפיסה הרומנטית של מחקר ושל הפקת ידע: "זהו בדיקת המתميد שבן הבניה והה-קונסטרוקציה", לאב מצטטת את הראווי –

בין מלחכים של זיהוי והגדרה לבין מלחכים חתרניים ומעדריים, שאני רואה כענין אי-הרנטיא לפמיניזם ולמדע באותה המידה [...]. הן השיח הפמיניסטי והן השיח המדעי הם פרויקטים ביקורתיים המבוססים על השאיפה לערער את יציבותם של מתוודות ושל מושאי ידע בשדות כוח מורכבים – לערער ולדמין אותם מחדש.¹⁵

במובן זה, עמדתו הפוסט-ביקורתית של לאטור משחזרת את הכשל שהוא-עצמם מייחס למתוודה הביקורתית (אפיקן צר ומשטיח על בסיס אידיאולוגי). לאב, בין היתר, מסתיגת מדרךו לתאר את מלאכת המחקר הפוסט-ביקורתית בМОונחים סטריאוטיפיים של יווי, ישועה ונשיות – כשהוא מדבר על הצורך בשיתוף פעולה ובדיאלוג בין מדענים, מבקרים חברתיים וחוקרו-תרבות בתהמודדות עם מבקר האקלים ועם השיח האנטי-מדעי. זהה אינה רק עקיצה כלפי עולם הדימויים האפוקליפטי שלאטור נוקט לתיאור המחקר העכשווי כהתיצבות לצד גאה, אלת האדמה (בניגוד להראוי, שביקרה באופן שייטתי את הדימוי הנשי והתרבותי של "טבע" כמושא לפיקוח ולשליטה). זהה אזהרה מהאופן שבו תפיסה אנטי-פולמוסית של מחקר מצדייה תפיסה הייררכית של ידע ושל מאבקים חברתיים, שבה השאלה הפמיניסטית ניצבת בשולי מבקר האקלים או בכפוף אליו.

"להתבונן משום מקום ולהקיף הכלול במבט"¹⁶: הפיתויים נאי-מעורבות

לאב מיישמת אפוא צעד דומה של ערעור ודמיון מחדש: ביחס להתקבלות של הראווי כמבקרת ודיקלית של ידע מדעי בשדה הפמיניסטי; אך גם ביחס לאפשורות ההפוכה, הניסיון לראות בה נציגה מוקדמת של מחקר פוסט-ביקורי, מתוך עמדת דאגה ומסירות למושא ההתבוננות. הראווי, טוענת לאב, מאפשרת לנו, במבט לאחרו, להתרשם מצורה ייחודית של ביקורת תרבותית הניזונה מהמתה שבן מחשבה מדעית והומניסטיות ובין גישה ביקורתית ופוסט-ביקורתית – בニיגוד לאטור, שבעינויה, ונכוו למתייחות זאת. לשם כך לאב שבה אל ה"פיתויים" כמטפורה פרשנית ומתודולוגית המופיעה בשני חיבורים מאת הראווי.

.324 Haraway, *Primate Visions* 15
.581 Haraway, "Situated Knowledges" 16

במסה "ידיעות ממוצבות" הראווי דנה בשני "פיטויים" עקרוניים כפתרונות – מדומים ואף על פי כן הכרחיים – לשאלת האובייקטיביות. הפיטוי הראשון מבטא עמדת פוזיטיביסטית המגדירה ידע מדעי כאמת שאינה תליה במושגים אנושיים, ועל כן שואפת להשתחרר מהטויות אידיאולוגיות ומיחסיות תרבותית. כגלו, הפיטוי השני מאשר עמדת של ספקנות מתמשכת. בראיה הזאת, ידע מדעי מתפרש רק כבנייה חברתית המאשרת את הסדר הקיים ומקנה מעמד סמכותי לנורמות ולאינטראסים של בעלי הכוח. הראווי דנה בפיטויים הללו כשתי עמדות מוקטבות, שסבירן חג הדיוון הפמיניסטי בשאלת האובייקטיביות. לאב מרחיב את טענתה. על פי לאב, היריבות שבין שתי העמדות והפער בין תפיסת מדעית ופרקטיות של פרשנות טקסטואלית היא מנגנון המיציר צורות מחזוריות של פיצול ומחלוקת – לא רק בין מדענים, חוקר חברה והומניסטים, אלא גם בקרב הדיסציפלינות עצמן. ואור זה היא מציעה להבין גם את המחלוקת שעורר מאמרו של לאטור בקרב חוקרי ספרות ותרבות, בין חסידי הביקורת למתנגדיה.

במבוא לתחזיות של פריקטים הראווי מרחיב את היריעה, ומתארת ארבעה "פיטויים": ארבע נקודות מבט מתחזרות ביחס לסוגיה התאורטית של הבניה חברתית של ידע מדעי.¹⁷ באמצעות הפיטויים הללו וכגדם מבקשת הראווי לעקוב אחר האופן שבו פרימטולוגיה – מחקר קופים והתנагותם – התבססה והשתנתה לאורך המאה ה-20 כשהה מדעי. לאב מתחזר את התנודה של הראווי בין הפיטויים כניסוח מוקדם של המתח בין תפיסות ביקורתיות ופוסט- ביקורתיות של מחקר, וכטכנית פרשנית שאפשרה לה לחמוק מהמלחמות של הכרעה בין עמדה ספקנית לameda פוזיטיביסטית ביחס לתפיסה המדעית של ידע ואובייקטיביות.

הפיטוי הראשון שהראווי מציין מתגלה בעבודתו של לאטור משנות השבעים והשמונים של המאה העשורים, שבו ניתח באופן אנטרופולוגי את עבודותם של מדענים ואת ההיבט הסוציאולוגי בהתקבלותן של תאוריות מדעיות. אף שמאמרה של לאב מבקר את עמדתו של לאטור, הראווי מזכירה אותו ואת ספרו *Laboratory Life* [להלן: חי מעבדה] (שהחבר עם סטיב וולגר) כמקור השראה לנition כמו-ספרות של הפרקטיקה המדעית.¹⁸ על פי מאמרה של לאב, ההיבט הביעתיי במתודת לאטור, כדמות מובילה בתחום לימודי המדעים, נוגע לפיטוי להגדר ידע מדעי כתופעה רטורית וסוציאולוגית בלבד. ועם זאת, נוכל לציין בהערה שדיםמיו ה"התפתחות" מופיע כבר ברשימת ביקורת מוקדמת שהראווי הקדישה ב-1980 לחי מעבדה – שם היא משבחת את יכולתם של לאטור ושל וולגר כאנתרופולוגים לעמוד בפני הפיטוי לאמץ את האופן הא-פוליטי והבלתי ביקורתי שמדענים מתארים בו את עבודותם.¹⁹

.17 Haraway, *Primate Visions* 17

Bruno Latour and Steve Woolgar, *Laboratory Life: The Construction of Scientific Facts*, Jonas Salk (ed.), Princeton, NJ: Princeton University Press, [1979] 1986

Donna Haraway, "Laboratory Life: The Social Construction of Scientific Facts. Bruno Latour and Steve Woolgar" [book review], *History of Science Society* 71, 3 (September 1980), pp. 488-489

הפייטוי השני שהרاؤוי מצینת במבוא לתכפיות של פריקטטים הוא ניתוח פמיניסטי ופוסט-קולונילי של ייחסי הכוחות החברתיים והכלכליים בזירה נתונה, ברוח הביקורת המרקסיסטית. הכוון הפרשני זהה רלונטי במילויו, טענתה הראווי, לדין בפרימטולוגיה בגרסתה האמריקנית, שבה רוב החוקרים הם אנשים לבנים ואמדים המבצעים את עבודתם באפריקה ובאסיה. נשים, היא מזכירה, החלו להשתלב בתחום מדענות ורק בעשורים האחרונים של המאה ה-20. אם כן, ניתוח מרקסיסטי מAIR את נקודות העיורון (או המודעות המותפתחת) של פרימטולוגים מערביים לזיקתה של עבודתם להיסטוריה אימפריאלית ולנורמות גזעניות, ומאפשר לדון בהיבט המוסרי של העבודה המדעית ובקריטריוונים המגדירים צורה הולמת של מחקר. עם זאת, התובנות צואת מוגבלת לסוגיות פוליטיות וכלכליות, ואינה יכולה לומר דבר בנוגע לשאלות ביולוגיות, גנטיות או הנהגותיות בחיי הקופים. היא אינה מאפשרת להראווי לדובב את המעורבים הבלתי אנושיים במפגש בין פרימטולוגים ו קופים.

הפייטוי השלישי מתגלה באופן שבו מדענים מבינים ומתארים את עבודתם, והוא למעשה הנקודה המרכזית שהזונה ונשכח בקריאות מקובלות של הראווי כמקורת פמיניסטי. לטענתה לאב, הראווי מסרבת במוחר להגדיר את הפרקטיקה המדעית ואת האתוס המדעי אך ורק במנוחים אידיאולוגיים של פיקוח, שליטה והדרה (ברוח הפיטוי השני), כשם שהיא מסרבת להגדיר ידע מדעי אך ורק כתופעה לשונית, רטורית וסוציאולוגית (ברוח הפיטוי הראשון). כדי להאזין לאופן שבו מדענים מתארים את עבודתם, "שירות הסירנה" המפתח שלחם, בלשונה של הראווי,cdcidi לדבר בשם כחוקרת תרבות עליה נטREL את ההיבט המתפלמס האגרסיבי של ניתוח ביקורת; להשעות – באופן זמני, לא מוחלט – את הספק המובנה כלפי אובייקטיביות כמבנה אידיאולוגי ואת התנגדותה הפילוסופית לתפיסה של ידע מדעי כSHIP ישיר של המזיאות.

לאב מקדישה קריאה צמודה לפסקה שבה הדין של הראווי בפייטויים עובר תוך כדי תנווכת הכתיבה מניסוח אירוני, השולל את נקודה המוצאת של מחקר מדעי (היכולת "לפצח" את העולם ולתרגם "את קולם החי של מושאי המחבר", האובייקטיבים הבלתי האנושיים), להצחרת אמונה ושותפות דרך עם הפרימטולוגים: "אני מאמין לאותם חוקרים", כותבת הראווי, "מאמין במקור עמוק זה שבו חי הדמיון והאינטרקט שלי, המחויבות המקצועית הראווי, והמעורבות הפוליטית שלי בעולם, מגיבים ונענים לעיונים המדעים הללו".²⁰ זהו, לטענתה לאב, ניסוח מוקדם של עמדה פוסט- ביקורתית, המבatta מוחיבות וקרבה לאתוס של מחקר מדעי בלי להתפתות להסכמה גורפת, נטולת ספק, לאקסימיות המדעית על האופן שבו עובדות "מתגלות" (או "מיוצרות", במונחים ביקורתיים).

באמצעות הדיקון זהה של הראווי, לאב כמו מתפלמת עם הפוטנציאל הדוגמטי של ניתוח ביקורי ופוסט- ביקורי כאחד. הראווי, לפי לאב, היא הוכחה לכוחה המפרה של "התਪנות" לכלים פרשניים שונים (בניגוד לפיתוי להיצמד למתחודה אחת ולהכריז מלחמה על מתחמותיה). לאב מקשרת את הנקודה הזאת להשכלה המדעית והביולוגית של הראווי מראשית דרכה כחוקרת – אך גם ליכולתה להשתמש בכלים הומניסטיים ובקורתים

(דה-קונסטרוקציה וניתוח אידיאולוגי, נרטיבי או לשוני) לצורך ייצוב משמעות, ולא רק כאמצעי התקפה וערעור. ואכן, העושר המתודולוגי שעד מדרשות הרואוי, טענת לאב, הוא שאפשר לה לבסס עדמה אידיאולוגית ומושגית פתוחה, דינמית וניסיונית. בדומה לאפיון הדינמי אך המתייצב של "פיטויים" כמטפורה פרשנית, לאב מזהה בכתביו הרואוי תנואה בין מובנים חלופיים של "אובייקטיביות", שאינם מתחמצים רק באפיונה הביקורתית בעמדת התבוננות שקופה, ניטרלית וסמכותית. ליתר דיוק, הדין בפרקтика של תצפית ממושכת בבעלי חיים הוביל את הרואוי לתאר הבניה חברתית של ידע מדעי לא רק במנוחים של כוח ודיכוי, אלא גם במנוחי המסירות, האינטימיות והדו-קיום המעוורבים בעבודתם של פרימיטולוגים. "כל תהליך של הפקת ידע מחייב", כתובת לאב, "פשרה עם היסטוריות רבות ומרובות ויציאה אל הלא נודע בעולם של אי-צדק: הרואוי מתעקשת שהקביעה הזאת תקפה באותה המידה לעובdot השדה בפרימיטולוגיה ולפמיניזם פוטס-מודרני".²¹

הפייטוי הרבייעי שהראוי מזכירה במבוא לתחפויות של פריקטים מגדיר את האתגר הראשי שהוא מתמודדת איתה בספרה: "הפייטוי לבחון תמיד מبعد לעדשת המיקросkop [...] את החלקים הקטנים בהיסטוריות המורכבות של מגדר ושל גזע בתהילן הבנייתו של המדע המודרני"²² – ככלומר, המעקב אחר מגדר, גזע ומדע כמנגנונים של לבבים של הבניה חברתית. גישה כזאת מבטאת קריאת תיגר כפולה מצד הרואוי: על הגדרה מופשטת של אובייקטיביות מדעי; ועל ניתוח ביקורתיסטי וסוציאלובי של ידע מדעי, המתעלם מהסוגיה של מגדר וזהות אתנית. הרואוי מראה, למשל, כיצד הגיבו חוקרות (שהחלו להשתלב בשדה הפרימיטולוגיה משנות השישים של המאה העשירה) לתאוריות קיימות בתחום, שנותו לפרש את חי הקופים בהקה בראוי תפיסה תרבותית של דומיננטיות גברית ופסיביות נשית.

עם זאת, הרואוי מעידה על הסכנה הטמונה בקיובו הגישה הזאת כמסגרת הפרשנות הראשית: זהה התייחסות למגדר ולגזע כمعنى זכויות מגדרת בעדשת מיקروسופ – כאילו היו כל-עד שקוֹף ונטרלי להתבונן מבעדו במושא המחקר, ולא קטגוריות חברתיות הcpfופות בעצמן להשתנות מתמדת ולריבוי פנים. זהה אפוא התפנות לפרשנטיביה שהיא לכורה חייזנית ובלתי מעורבת, המעליה על הדעת את האופן שבו הרואוי תיארה במקומם אחר דזוקא את המבט המדעי בגרסתו המופשטת: "תחבולה אלוהית" המאפשרת "להתבונן ממשום מקום ולהקיף הכל במבט".²³

21 הת'ר לאב, "הפייטויים: דונה הרואוי, אובייקטיביות פמיניסטית ובעיתת הביקורת", מאנגלית: יוני ליבנו, כאן, עמ' 229.

22 Haraway, *Primate Visions* 22

23 מאמצעת הרואוי, בין היתר, טכנית פרשנית ברוח הולדת הקליניקה של מישל פוקו, שתרגם לאנגלית ב-1973, וביחד ברוח הנרטיבי שבו פוקו מתרח את הבניית המבט הרפואי. מישל פוקו, הולדת הקליניקה: ארכיאולוגיה של המבט הרפואי, מצרפתית: נעם ברוך, תל אביב: רסלינג, 2008.

בתחילת מאמרה לאב מצינית את מעמדה הנערץ של הרואוי בעיני חוקרים ביקורתיים במדעי הרוח, שהוקירו את מחויבותה לשינוי חברתי ולערעור אפיסטטומולוגי (ביקורת שתחומי העיסוק שלו מתמקדים דזוקא בשאלות מדעיות, טכנולוגיות ואקולוגיות). אך כיצד הגיבה הקהילה המדעית לטענות של פריקטימים? לאב אומנם מדגישה את היבטי הפתוחות והנדיבות של הרואוי כלפי מושאי הביקורת והמחקר שלו, אך הרואוי עצמה העידה, כעשור לאחר פרסום ספרה, שברוב הסקירות הביקורתיות שהקדישו לו פרימטולוגים בכתביהם העת הוא התקבל בהסתיגות, בעוינות או בחוסר הבנה. לדעת הרואוי, רוב הפרימטולוגים שפגשה פנים אל פנים לא קראו בספרה, אף שהיו מודעים למחלוקת שביןם. חוקרים בכיריהם כתבו עלייו כמעט תמיד בזעם ובחוסר תום לב. "הם הרגישו מותקפים ומונדים", היא אומרת.²⁴

לפי הרואוי, תכיפות של פריקטימים נתפס כחלק מ"מלחמות המדעים" — הכנינו לפולמוס האינטלקטואלי והתקשורתי שניטש בין אנשי מדע לבין פילוסופים וחוקרי תרבויות פוסט-מודרניים, שהגיע לשיאו בשנות התשעים של המאה העשירה. בראיון מאוחר יותר (שבו היא מתנגדת לקשר בין "פוסט-אמת" כעיקרון רטוריקי ותרבותי ובין עמדתה כחוקרת) הרואוי מזכירה אירוע מראשית שונות התשעים, שבו היא ולටור התארחו בכנס פרימטולוגי ונשאלו אם הם מאמינים בקיומה של למציאות. השאלה הזאת, היא מספרת, הדימה אותה, עדות להיבט הকמו-תאולוגי של "מלחמות המדעים", שעל פיו עמדה מדעית או ביקורתית נשפטת במונחים של כפירה ואמונה.²⁵ אך כאמור, הרואוי עצמה מבצעת מעין הזרה את אמונה במבוא לטענות של פריקטימים. לאב אינה מתייחסת לתחופה הרטורית הזאת, אך הדהודה של מלחמת הדתות ניכר גם באופן שבו הרואוי מתארת באירוניה עצמת את دور החוקרים שלימודי המדעים התגבשו סביבו כshade מחקר כדי שהסתערו על "טיעוני האמת של המדע כמעין גוף עזון".²⁶

עצם הכותרת "תכיפות של פריקטימים" מרים, כך אני סבור, להיבט חזוני — כמו-פתולוגי או נבואי — בפרקטייה של תכיפות מדעית. ואכן, במבוא לספרה מופיעים כמה וכמה טיעונים וניסוחים המנסים את העמדה הפרובוקטיבית וההקמו-איקונוקלסטית שסמנה תכיפות של פריקטימים יוצא לדרכו. למשל, בהשפעת אדוארד סUID, הרואוי מאפיינת פרימטולוגיה — או לפחות את ראשית דרכה — כ"אוריינטליים קופי" ("Primateology" "is Simian Orientalism").²⁷ במובן נוקב יותר, הרואוי מציינה לבחון עובדות מדעיות (ועובדות בכלל) כז'אנר סיורי הבנוי כעדות להתנסות ומתגש בכפוף לחוקים קבועים

Donna Haraway, "Primateology", *How Like a Leaf: An Interview with Thyrza Nichols Goodeve*, New York, NY: Routledge, 2009, p. 56

Moira Weigel, "Feminist Cyborg Scholar Donna Haraway: 'The Disorder of Our Era Isn't Necessary'", *The Guardian* (20/6/2019), <https://www.theguardian.com/world/2019/jun/20/donna-haraway-interview-cyborg-manifesto-post-truth>

.578 Haraway, "Situated Knowledges" 26
,Haraway, *Primate Visions* 27

ומגבילות ייּוחדיות. "לא כל דבר יכול להגיה ולהיווצר כעובדת [מדעית]", היא מדגישה, "לא כל דבר יכול להיראות או להיעשות – ולפיכך להיות מדובר ומסופר".²⁸ אני מעוֹז להניח שהכיוון הפרובוקטיבי ביותר – לפרימטולוגים – שהראוי מישמת בספרה טמון, ככל הנראה, בעצם ההשווואה בין מחקר מדעי למדע בדיוני (ותרבות פופולרית), כשני שדות נרטיביים העוסקים במקורו האנושי ובעתידו על סמך התבוננות בגופם של קופים.

לאב אינה מתייחסת לנקודות הללו במאמרה, אף שהיא מזכירה את הפרק המוכר ביותר בספרה של הראוּי – "Teddy Bear Patriarchy" – כ"דוגמה מופתית לביקורת תרבותות ולנטות אידיאולוגיות".²⁹ על פניו, נדמה שלאב נכעת לפיתויו של השליishi שהראוי תיארה: נטרול המבט הביקורתית מתוך נדיבות וכבוד כלפי מושא הפרשנות; היקסמות מ"שירות הסירה" של הראוּי עצמה, והסתפקות בתיאור חזר של האופן שבו הראוּי מגדרה את עבדתה ואת עמדותיה. הספר מצפויות של פריקטים (או לפחות, חלקיים מרכזים מתוכו) יכול להיקרא כדוגמה מובהקת לביקורת תרבותות פולמוסית ומקעקעת – זו שתקפו שני התאורטיקנים הבולטים בשיח הפוסט-ביקורת: איב קוסופסקי סד'וּויק, שטבעה את המונח "קריאת פרנו-אידית" לתיאור פרשנות המתרכזת בחשיפה אידיאולוגית של מבני כוח ודיכוי מובלעים באובייקטיבים תרבותיים, המיצרת קריאות רפטיביות וחסרות חידוש;³⁰ ולאטור, בהסתיגותו הדומה ממה שהוא תופס כעמדת ביקורתית קונספירטיבית והרנסנית, התוקפת את מעמדו העובדתי של מושא הביקורת ובה-בעת מתייחסת באופן דוגמטי ונטול ספקות לסדר החברתי שהוא מתיימרת לחשוף כעובדת. בפועל, לאב מציגה את הראוּי כמו שהקדימה לנסה מהלך כזה של ביקורת עצמית ביחס לתהום שהיא – עצמה צמהה בו, שכבר עונה לטענות ברוח לאטור וסד'וּויק. כתשובה לאפיקון הביקורת כהכרעה וכנקיטת עמדה חד-משמעות, בין עמדה ספקנית לדוגמאות או בין עמדה לוחמנית למעורערת, חיבורים כמו מצפויות של פריקטים ו"עדת צנואה" מיישמים מותודה של התבוננות דו-כיוונית ובו-זמןית במושא הפרשנות ובכלי הפרשנות. בהמשך לדימויי התבוננות הביקורתית מבעד לעדשת המיקרוסקופ, נוכל לומר שהראוי מדגישה את קשרי הגומלין שבין שני צידי העדשה – הצופה והנצחף, המבקר והמבוקר. הגדרה ביקורתית של אובייקטיביות כעמדת התבוננות חיצונית ובלתי מעורבת מעמידה ל מבחן אנלוגי גם את הביקורת וגם את היחס המוקדש או המילאי לכלים ולמושגים המשתרעים אותה. ניתוח יחס הכוח המגדירים בשדה כלשהו – הצופה והנצחף, המבקר והמבוקר. קופים, במקרה זה) מAIR בו-זמן את הנורמות המגדירות שהביקורת עצמה מתעצבת מתוכן ואת הפרקטיקות של מיוֹן והגדרה שהיא מפעילה. לחלוּפין, הנכונות לעקוב (גם) אחר היבטים החברתיים של אמפתיה, מסירות ודו-קיום המתגלים בתצפית מדעית מאפשרת לביקורת למשול ולפתח צורות אינטימיות וקשובות יותר של ניתוח תרבותי.

28 שם, עמ' 4.

29 לאב, הערת 18 לעיל, עמ' 229.

30 קוסופסקי סד'וּויק, הערת 6 לעיל.

באופן ספציפי, נראה שלאב מאנצט את העיקרון של "קריאה אוצרותית", שבו היא דנה לקרהת סיום מאמרה. "קריאה אוצרותית" היא השם שמציע חוקר הספרות האמריקני נתן ק' הנסלי למתחזה פרשנית המשלבת בין גישה ביקורתית לפוסט-ביבורתית; בין אתוס של מחויבות לבין שינוי חברתי לצורות ניתוח המבקשות להאייר את עושרו ומורכבותו של אובייקט הפרשנות (ולהגן עליו מההיבטים המשטיחים או המקעקים של פרשנות אידיאולוגית ואנטי-נורמטיבית).³¹ "מטרתי", כותב הנסלי –

היא לשמר על עמדה "פרנוואידית" (במנחיה של איב סדג'וויק) או ביקורתית בונגע לאלימות היסטורית (פוליטיקת) ובמסגרת קריאה חיצונית – ובודזמן לאמץ אתוס של קריאה "מאחה" או פרשנות לכף זכות בקריאה מבפנים, ביחס לאובייקטים האינדיבידואליים של הפרק.³²

לאב מאנצט את הכוון הזה מבחינה תמטית ומבנהית. בקריאה בעבודותיה של הראווי "מבפנים" היא עוקבת אחר רטוריקה של דאגה ומחויבות למושא המחקר מצד הראווי (המבשרת את השיח הפוסט-ביבורתי בשנות האלפיים או מתחדשת בעורתו). וקריאה ה"חיצונית", המרחיבה את המבט מהתבוננות במושא הפרשנות היישר להקשרים פוליטיים ותרבותיים מקרים יותר, לאב דנה בתרבות הפלומוס סביב שאלות מתודולוגיות. לאב הוויכוח בין חסידי הביקורת למתנגדיה במדעי הרוח (או "מלחמות הקרים", כפי שהנסלי מכנה אותה) היא מתראת כהד לירבות היסטורית בין מדענים, הומניסטים וחוקרים חכראתיים, כמנגנון שמתוכו דיסציפלינות אקדמיות מתעצבות ומתפצלות. בו-זמנן, לאב מתארת את "מלחמות הקרים" כביטוי להתנגשות בין אסטרטגיות שונות – של היענות, דחיה או פשרה – ביחס לתפיסה נאו-יליברלית, א-פוליטית של מחקר; וביחס לאפשרות לאב צורות כמור-מדיעות וכמור-טכנולוגיות של עיון ופרשנות.

לקראת סיום, נשוב לרגע לדימוי האזנה לשירות הסירונה של המדענים, שבuzzorthו מתארת הראווי את הפיתוי להשעות את עמדת השיפוט והביקורת כלפי האופן שבו הם מגדרים מחקר מדעי. מעבר לכך שהראוי מגדה פרימטולוגים ליוצרים כלאים מיתולוגיים, דמיות נשיות ומפותחות, היא משוחזרת ברגע הזה מהלך כמעט כמעט של הגנה על הטקסט הפוואטי דווקא: מפני ביקורת רצינוליסטית, מפני שיפוט מימי, עובדתי וכמו-מדעי. לאב מציאה בסיום מאמרה לגבש פרשנות גנאלוגית של "אמפתיה" ו"דאגה" כערכים הומניסטיים בלתי מעורערים. אך בבחירה להתמקד ב"פיתויים" כמטפורה פרשנית ובאופן מלאכת המחקר והפרשנות כתנועה מתמדת בין כניעה לפיתוי ועמידה בפנוי, היא גם מצטרפת (ומצראפת את הראווי) למסורת אפלוגטית של מושרים ומקרי ספרות

Nathan K. Hensley, "Curatorial Reading and Endless War", *Victorian Studies* 56, 1 31 curatorial (Autumn 2013), pp. 59-83 reading, לדבריו, נזורה במתח שבין הדימוי הביקורי של אוצרות כעמדה מפקחת ונורמטיבית לבין המשמעויות האחרות והרדומות של אוצרות, כעמדה של שימור, דאגה וטיפול (המתגלמות בשם הפועל הלטיני *curare*). ראו עמי 64 במאמרו.

32 שם, עמי 64.

בניגוד המודרני, שדיברו בשבוחו של עונג כדרך להצדיק קריאה שאינה מתמקדת בתכני של הטקסט הספרותי, בטענותיו או בעומק הפרשני שאפשר לחלי ממנו. עם זאת, אפשר להבין את העונג גם במוניים פוסט-ביקורתים, ניסיון להתקרוב אל הטקסט דרך האפקט שהוא מעורר בנו, דרך הקשה לציליו וניסיון לחוש את חומריותו, בלי למהר לפרשו או לבקרו.

בדברה על הפיתוי להאזין לשירת הסירה של טקסטים מדיעים הארווי מתנגדת להתבוננות מדעית המאפיינת את הטבע ומבנהו אותו כאובייקט לפיקוח, לניצול ולכריית משאבים. בכך היא מארה את האפשרות לקרוא את הטקסטים הללו באופן ספרותי, פואטי, שירי – אם כדי להגן עליהם מפני המבט הביקורתית ומפני הניתוח האידיאולוגי שהיא עצמה מוציאה לפועל, ואם כדי לسانם דבר-מה נוסף המORGש בטקסט, שטרם קיבל צורה מוגדרת ומובהكة של ידע, של טענה סמנטית או של נורמה תרבותית.

תפיסה "פרנוואידית" או קוונספרייטיבית של פרשנות מנשחת את הדבר הזה כמבנה עמוק אידיאולוגי – המובלע בטקסט ומצבצע מתוכו כתפיסה מציאות כזבת, שהביקורת מזהה ומערערת. מבקרים ספרות ושירה מודרניים כינו זאת במילה אחרת: עונג – אירוע ותכלית כשלעצמם. אך קריאות עכשוויות פוסט-ביקורתיות מבקשות להציג את העונג באופן אחר – לא כניסיון לבודד את המעשה האומנותי ולנטק אותו מן המשות, אלא דוחוק כדרך לאפשר לשון ולמעשה האומנותי לגעת במשות, לנכוד את הממד האפקטיבי שבקריאה כממד גופני, ולחצוץ את החץ שבין הרטוריקה לעובדה, שבין הלשון למשות. את ההגנה על העונג המתגלה בקריאה נוכל לפגוש בטקסטים תאורטיים עכשוויות. כך, למשל, מבקר הספרות ג'ונתן קאלר מציין בספרו *Theory of the Lyric* שיבת קריאות פואטיות העוקבות אחר האופן המוזיקלי והビיצווע שבו שירה לירית מפעילה את קוראה, בנגד נורמה של קריאות פרשניות ומימיות.³³ קו מרכזי העובר לאורך ספרו מתייחס לאופן הרטורי שבו טקסטים ליריים חושפים את עצם, כביכול, לקריאה חדנית וביקורתית, בכך שהם תיגר על מגבלות המציאות וחוקי הטבע, ודוחוק כך מושכים את תשומת הלב לדפוסים (רitemים, מצולולים, פיגורטיביים ויזואליים), ומעצימים את הממד הגוף והאפקטיבי בקריאה.

זהו גם דגם המוחשبة הסינטטית שמצויה הראווי, המיציר אורי כלאים בין מחשبة מדעית למחשبة אתית, בין אדם, מכונה וחיה, כפי שהיא מציעה במושג הסיבורג. הסיבורג מערער על ההבחנה בין אנושי לאנושי, מציג את המכונה כמחוברת לאינטימי ביוותו, לחושי ולגופני, וכורך את החשיבה המדעית בחשיבה הפמיניסטית. הראווי, כפי שלjab מציגה אותה, מדגימה תנוודה דומה לו שמציג קאלר, אך ביחס לטקסטים מדיעים. היא מבקשת להאזין למדענים. לקרוא אותם בלשונם, על פי עולם המושגים שלהם – ולא רק לחושף את סתורי יצירותם. עם זאת, באותו שעה היא מפירה את הקוד הזה: היא בוחנת טקסטים מדיעים מבعد לעדשת המיקורסקופ הביקורתית, היא עוקבת אחר האופן שבו נרטיבים מדיעים מיוצרים ומשתנים, והיא מפעילה עליהם כוח פרשני – בידעה שגם היא-עצמה נחשפת מצידה השני של עדשת הזוכcit. לפיכך, בנגד לתפיסה של

אי-יציבות כסימן לחולשה או כהזמנה למתקפה (מדעית או ביקורתית), הרואוי ולאב מאירות את הממד הפגיע, החלקי והבלתי ודאי המאפיין כל צורה של הפקת ידע וכל תביעה לאמת: מדעית, ביקורתית או פואטית.

המחלקה לספרות עברית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב